

СЕКЦІЯ 1
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3:314.151.3

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2020-12-1>

Логвинова М.О.,
аспірант кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
logvinova_mari94@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3190-710X

**ПЕРЕДУМОВИ ВИМУШЕНОГО ВНУТРІШНЬОГО
ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ НА СХОДІ УКРАЇНИ**

Актуальність проведення цього дослідження пов'язана з активними міграційними процесами, вимушеним характером міграцій населення на сході України, під яким у широкому розумінні ми розглядаємо територію Донецької, Луганської та Харківської областей. Мета дослідження – пошук і встановлення передумов, які впливають на формування загальної міграційної ситуації у Східній Україні загалом і вимушені міграції зокрема. Внаслідок воєнного конфлікту на Донбасі, окупації частини території Донецької та Луганської областей та посилення воєнно-політичної нестабільності на сході України виникли вимушені внутрішні переміщення населення та з'явилась категорія внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Однак ми розуміємо, що воєнний конфлікт викликаний сукупністю передумов, які стали причиною його активізації у період трансформацій та, як наслідок, викликали вимушені міграції.

Серед передумов, які викликали воєнний конфлікт та безпосередньо вплинули або впливають зараз на вимушене внутрішнє переміщення населення на сході України, виділяємо такі: заселенські процеси, безпекові, політичні, економічні, соціально-демографічні, етнолінгвістичні, культурні та ментальні передумови. Сукупність цих передумов призвела до формування на Донбасі особливого регіонального соціуму, який сформувався в процесі його тривалого історико-культурного та соціально-економічного розвитку. Тісні історичні та торговельно-економічні зв'язки з Російською Федерацією, наявність спільного кордону, масові добровільні та вимушені міграції російського населення за часів Радянського Союзу в регіоні призвели до домінування на Донбасі російськомовного населення, яке насторожено ставилося до української влади. Під час революційних змін в Україні всі ці особливості та чинники стали джерелом глибокого конфлікту, який за підтримки місцевих політичних еліт, громадських організацій та масової інформаційної атаки перейшов у затяжний воєнний конфлікт і став причиною масового вимушеного внутрішнього переміщення населення.

Ключові слова: переміщення населення, вимушена міграція, внутрішня міграція, внутрішньо переміщені особи (ВПО), схід України, Донбас.

Lohvynova M.O. PREREQUISITES OF FORCED INTERNAL DISPLACEMENT OF THE POPULATION IN THE EAST OF UKRAINE

The relevance of this study is associated with active migration processes, the forced nature of population migration in eastern Ukraine, under which, in a broad sense, we consider the territory of Donetsk, Luhansk and Kharkiv regions. The purpose of the study is to search and establish the prerequisites that affect the formation of the general migration situation in Eastern Ukraine as a whole and forced migration, in particular. As a result of the military conflict in the Donbas, the occupation of part of the territory of the Donetsk and Luhansk regions and the intensification of military-political instability in eastern Ukraine, forced internal displacements arose and the category of internally displaced persons (IDPs) appeared. However, we understand that a military conflict is caused by a set of prerequisites that caused it to intensify during the transformation period, and, as a result, caused forced migration.

Among the preconditions that caused the military conflict, directly influenced or are affecting the forced internal displacement of the population in eastern Ukraine, we distinguish the following: settlement processes, security issues, political, economic, socio-demographic, ethnolinguistic, cultural and mental prerequisites. The combination of these prerequisites led to the formation of a special regional society in the Donbas, which was formed in the process of its long historical, cultural and socio-economic development. Close historical and trade and economic ties with the Russian Federation, the presence of a common border, massive voluntary and forced migrations of the Russian population during the Soviet Union into the region led to the dominance of the Russian-speaking population in the Donbas, who was wary of the Ukrainian authorities. During the revolutionary changes in Ukraine, all these features and factors became a source of deep conflict, which, with the support of local political elites, public organizations, and a mass information attack, turned into a protracted military conflict and caused a massive internal displacement of the population.

Key words: population migration, forced migration, internal migration, internally displaced persons (IDPs), east of Ukraine, Donbas.

Постановка проблеми. Схід України, до якого у широкому розумінні ми відносимо не лише територію, обмежену Донецькою та Луганською областями, а й Харківську область (умовно Східний регіон), тривалий час, а саме з періоду індустріалізації Донбасу і до 2014 року, відрізнявся високим рівнем економічного розвитку, потужним людським потенціалом, був привабливим для мігрантів (Новікова, Амоша, Антонюк, 2016). Історія формування Східної України неодмінно була пов'язана із трудовими міграціями населення, які впливали на демографічну ситуацію в регіоні, змінювали структуру населення, його етнонаціональний та етнолінгвістичний склад. Із 2014 року через воєнні дії на Донбасі (усталена назва території Донецької та Луганської областей) та низку суспільно-політичних подій на сході України внутрішні міграції мають вимушений характер. З'явилась нова для незалежної України категорія вимушених мігрантів – внутрішньо переміщені особи. Причиною вимушених міграцій населення на сході України став початок воєнного конфлікту на Донбасі, що посилює воєнно-політичну нестабільність у регіоні, окупація частини території Донецької та Луганської областей, що спричинили загрозу безпеці життя та здоров'ю населення цих областей. Воєнний конфлікт, що виник у трансформаційний період незалежності країни, у період революційних змін, викликаний низкою передумов та чинників. Серед них, зокрема, такі: особливості заселення сходу України, політичні, економічні, соціально-демографічні, етнолінгвістичні, культурні та ментальні передумови, сукупність яких стала

підґрунтям воєнно-політичної нестабільності в регіоні та наслідком вимушеного внутрішнього переміщення населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям для виконання цього дослідження стали праці відомих учених С. Западнюк (Западнюк, 2011) та О. Позняка (Міграційні процеси в Україні, 2007), які узагальнили види та фактори міграцій населення. Спроби пояснити причини вимушеної міграції на території України висвітлені у національній доповіді «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі» за редакцією Е. Лібанової (Лібанова, Горбулін, Пирожков, 2015), у якій досліджено як історичні передумови формування регіонального соціуму на Донбасі, так і новітні чинники воєнного конфлікту. Причини, мотиви та наслідки воєнного конфлікту на Донбасі у контексті проблем його соціально-економічного розвитку та виникнення вимушених міграцій висвітлені у працях «Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху» (Новікова, Амоша, Антонюк, 2016) та «Українське суспільство: міграційний вимір» (Українське суспільство, 2018). Аналіз сучасної міграційної ситуації в Україні проведений О. Малиновською (Малиновська, 2016). К. Шиманська у праці «Міграція людських ресурсів в умовах гео економічних трансформацій: регіональний вимір» розглядає переважно міжнародні міграції, проте цікавим для нашого дослідження є міграція біженців: тенденції, фактори та напрями розвитку (Шиманська, 2017).

Просторово-часові особливості вимушених міграцій в Україні, фактори, що їх зумовлю-

ють, а також соціально-економічні проблеми ВПО та напрями їх вирішення досліджували Л. Немець, Н. Гусева, К. Сегіда та ін. (Niemets, Husieva, Suptelo et al., 2018; Niemets, Husieva, Sehida et al., 2019). Цікавою з погляду впровадження регіональної політики щодо ВПО є праця «Вимушені внутрішні міграції в Харківській області: структурно-динамічні та регіональні особливості» (Немець, Гусева, Логвинова та інші, 2018). Вибір переселенцями одних регіонів для розміщення та практично повне ігнорування інших, заселенські процеси Донбасу як одні з передумов виникнення воєнного конфлікту, що призвели до вимушених міграцій, досліджено М. Логвиною (Логвинова, 2019а; Логвинова 2019b). Питання становлення своєрідної регіональної ідентичності Донбасу, особливості регіонального соціуму розкриті у працях «Донбас в етнополітичному вимірі» (2014) та «Етнонаціональна історія Донбасу: тенденції, суперечності, перспективи в світлі сучасного етапу українського націотворення» (Якубова, 2014).

Питання української міграційної кризи, зовнішні та внутрішні міграції українського населення представлені у колективній праці зарубіжних учених "Migration and the Ukraine Crisis A Two-Country Perspective". Зокрема, під час вивчення конфліктних територій Донбасу М. Gentile оперує поняттям «міста на лінії геополітичного розлому» – території з високим потенціалом для поширення конфлікту, на яких відбувається об'єднання місцевих і дистанційно керованих факторів, висока поляризація населення та масові міграції. К. Ivashchenko-Stadnik та Т. Vulakh вивчали соціально-економічні проблеми ВПО та питання дискримінації переселенців. Питання ідентичності та пов'язані з нею вимушені переміщення населення в Україні розглядалися G. Uehling (Migration and the Ukraine Crisis, 2017).

Попри наявні міжгалузеві та вузькогалузеві дослідження міграційних процесів, у тому числі вимушених міграцій, практично відсутні їх суспільно-географічні дослідження, проведення яких забезпечить глибше розуміння передумов воєнного конфлікту на Донбасі, що стало головною причиною вимушеного внутрішнього переміщення населення. Поглиблене вивчення цього питання дозволить спрогнозувати подальші вимушені міграції, розробити

довготривалі стратегії щодо зменшення масштабів вимушеної міграції та забезпечить певне стратегічне бачення для регіонів України, які мають подібні проблеми.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у пошуку та встановленні передумов, які впливають на формування загальної міграційної ситуації у Східній Україні загалом та вимушені міграції зокрема. Досягненню поставленої мети сприяло вирішення дослідницьких завдань: аналіз причин воєнного конфлікту на Донбасі як головного чинника вимушених міграцій; групування передумов воєнного конфлікту та вимушеного переміщення населення на сході України, аналіз особливостей їх прояву у регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міграційні потоки Східної України формуються під впливом демографічної ситуації, яка характеризується структурними особливостями населення, основними показниками його природного руху; ситуації на ринку праці, зокрема, особливостей його кон'юнктури, загального рівня безробіття, попиту на робочу силу та рівня працевлаштування; рівня життя населення, забезпеченості житлом; доступності населення до якісних медичних, освітніх та інших послуг; відмінностей у етнолінгвістичному складі населення, які сформували «двомовність регіону» та історичну конкуренцію українського та російського населення в регіоні. Отже, детально розглянемо передумови, які, на наш погляд, вплинули на воєнно-політичні події на сході України та призвели до масового вимушеного внутрішнього переміщення населення. У цій статті, яка є частиною комплексного суспільно-географічного дослідження вимушеної міграції, схід України (Східна Україна) розглядається не конкретно як економічний або соціально-економічний район (Східний регіон України, який більшість дослідників окреслюють як територію Донецької та Луганської областей) (Чмирьова, Федяй, 2013), а як регіон, до якого ми умовно відносимо ще і Харківську область, що доцільно розглядати у контексті факторів виштовхування-тяжіння, регіону вибуття-прибуття вимушених мігрантів.

Заселенські процеси. Передумови воєнного конфлікту на Донбасі, наслідком якого стали вимушені міграції населення, глибоко

вкорінені в тривалу історію його формування та розвитку. Перебування території Донбасу у складі різних державних утворень, багаторазова зміна адміністративно-територіального устрою, масова міграція у регіон представників різних національностей з другої половини XVIII ст. та міграції в період індустріалізації, промислова спеціалізація регіону утворили своєрідну «донбаську ідентичність», яка суттєво відрізнялась від інших українських регіонів (Логвинова, 2019b). Постійне населення регіону сформувалось набагато пізніше від населення інших історичних областей України. Переважно воно складається з трудових мігрантів із перенаселених аграрних регіонів Росії. Це регіон, який увійшов у трансформаційний період незалежності України із високою часткою мігрантів у першому поколінні, які ще не мали ментальної прив'язки до території свого розміщення. Таке населення має високу міграційну рухомість та у будь-який час може змінити регіон свого проживання. Трудові міграції населення в період індустріалізації асоціювались із новим етапом соціально-економічних відносин, а тому соціально-економічні, демографічні, культурні та інші проблеми, які створювала міграція, залишались поза увагою влади (Якубова, 2014) (табл. 1).

Політичні передумови. Політична ситуація на території Донецької та Луганської областей, які називають Донбасом, сформувалась під впливом домінування російської (радянської) ідеології, яка категорично не сприймає центральну українську владу. Прихильність до представників центральної української влади населення Донбасу забезпечувалась лише тоді, коли представники донбаської еліти становили більшість у верхівці влади. Погіршило ставлення населення Донбасу до української влади встановлення новою владою курсу на проєвропейський вектор політики та економіки України. Оскільки основним торговим партнером Східної України була саме Російська Федерація, розірвання зовнішньоекономічних відносин із РФ на національному рівні призвело до певного розхитування ситуації в регіоні політичними елітами та громадськими організаціями (Донбас в етнополітичному вимірі, 2014).

Економічні передумови. В економічному плані у доконфліктні роки Східна Україна

(особливо територія Донбасу) виділялась серед регіонів України кількістю зайнятих, показниками середньомісячної заробітної плати, часткою у валовому регіональному продукті, обсягами промислового та сільськогосподарського виробництва, експорту товарів. У 2013 році Донецька та Луганська області виробляли 16,3% та 5,4% відповідно всієї промислової України, частка Донецької області в експорті товарів України становила 19,6%, Луганської – 5,6% (Регіони України. Статистичний збірник, 2014). Донбас мав свою промислову спеціалізацію: вугільна промисловість, металургія, важке машинобудування, виробництво електроенергії, хімічна та коксохімічна промисловість, підприємства яких забезпечували висококваліфіковане населення робочими місцями.

Економічні проблеми Донбасу загострились ще у післякризовий період 2008–2009 рр., темпи соціально-економічного розвитку уповільнились, а важка промисловість, яка була основою економіки Донбасу, опинилась у кризовому стані, на промислових підприємствах наростали проблеми технологічного відставання, а економіка не відрізнялась суттєвими модернізаційними зрушеннями (Новікова, Амоша, Антонюк, 2016). Незначна увага влади до вирішення технологічних та виробничих проблем породили низку соціально-економічних наслідків, серед яких було зростання рівня безробіття, соціальна напруга, що посилювало антиукраїнські настрої в суспільстві.

Суттєво погіршилась економічна ситуація у зв'язку зі збройним конфліктом з 2014 р., більша частина економічного потенціалу Донбасу була втрачена, промислові підприємства опинились у занепаді або під контролем влади самопроголошених республік (Куш, 2017). Ще більше зріс рівень безробіття, населення опинилось перед непростим вибором: або залишатись на тимчасово окупованій території України, або мігрувати до більш безпечних та економічно стабільних регіонів України.

Соціально-демографічні передумови. Особливості розвитку економіки Східної України позначились і на соціально-демографічних процесах. За період незалежності на сході України значно скоротилась чисельність населення, відбулась зміна його соціальних регуляторів під впливом наростаючих соціально-економічних проблем. Оперуючи офіційними

Таблиця 1

Передумови вимушеного внутрішнього переміщення населення на Сході України

Передумови	Зміст
<i>Воєнно-політичні</i>	зовнішня збройна агресія; воєнний конфлікт на Донбасі; загострення воєнно-політичної ситуації; окупація частини території Донецької та Луганської областей; Антитерористична операція (з 2018 р. – Операція об'єднаних сил); поділ Донецької та Луганської областей на дві частини, одна з яких знаходиться під юрисдикцією України, а інша – керується самопроголошеними владами.
<i>Безпекові</i>	загроза безпеці та життю населення внаслідок воєнного конфлікту на Донбасі.
<i>Заселенські</i>	тривала історія заселення регіону; значні міграції за часів Радянського Союзу населення різних етнічних груп; періодичні міжетнічні конфлікти; поступове витіснення української мови російською у містах через поповнення робочої сили переважно населенням із аграрних перенаселених регіонів Росії; встановлення історичних та економічних зв'язків міст Донбасу із Російською Федерацією; підпорядкування більшості всесоюзних підприємств Москві; розташування в Москві профільних міністерств та відомств, які частково вирішували соціально-економічні проблеми регіону у радянський період.
<i>Політичні</i>	багатовіковий досвід домінування в регіоні російської (радянської) соціокультурної та політичної систем; курс центральної влади на проєвропейський вектор політики та економіки України; розірвання торгових відносин із Російською Федерацією на національному рівні попри усталені відносини підприємств Донбасу із РФ; зменшення впливу жителів Донбасу на політичне життя країни.
<i>Економічні</i>	перетворення Донбасу на старопромисловий регіон зі значною кількістю невирішених економічних проблем; збитковість та занепад вугільної галузі; висока залежність промисловості регіону від кон'юнктури на зовнішньому ринку; кризовий стан більшості галузей важкої промисловості, у тому числі внаслідок глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр.; затримка заробітної плати працівникам важкої промисловості, погіршення умов праці робітників в індустріальних галузях промисловості; значне розшарування суспільства за рівнем доходів; погіршення торгово-економічних зв'язків України з Російською Федерацією; втрата системоутворюючих для національної економіки та вітчизняної промисловості підприємств внаслідок воєнного конфлікту та переходу їх на тимчасово-окуповану територію, втрата власного бізнесу; збільшення рівня безробіття.
<i>Соціально-демографічні</i>	стрімке скорочення чисельності населення, низькі показники народжуваності та висока смертність населення, особливо серед чоловічого населення; депресивність та вимирання сільської місцевості; демографічне старіння населення; посилення внутрішньо-регіональних трудових та освітніх міграцій; високий рівень урбанізації населення та наростання побутових проблем у містах; посилення соціально-економічних проблем населення; окупація більшості індустріальних міст Донбасу; пошкодження або повне знищення низки об'єктів соціальної інфраструктури; потреба у працевлаштуванні; необхідність у забезпеченні якісними медичними, освітніми та іншими послугами.
<i>Етнолінгвістичні</i>	строкатий етнічний склад населення регіону – співіснування на одній території населення двох етносів – українців (більшість) та росіян; розшарування населення за мовним складом на україномовне село, яке майже не відрізнялось від інших українських земель, та російськомовне місто, яке включало робітничі селища; збільшення частки «російськомовних українців».
<i>Культурні та ментальні</i>	формування регіонального соціуму на території Донбасу – значного за чисельністю людського потенціалу, різноманітного за етнічним складом та моральними цінностями із суперечливою регіональною ідентичністю, сформованою у процесі тривалого історико-культурного та соціально-економічного розвитку, русифікованого радянськими нормами та цінностями – так звана «донбаська ідентичність»; посилення антиукраїнських настроїв серед населення індустріального Донбасу; незначний вплив творчої інтелігенції на культурний розвиток населення; культурний зв'язок з Російською Федерацією; вплив російської ментальності та культури за допомогою російськомовних ЗМІ.

*Складено автором на основі (Лібанова, Горбулін, Пирожков, 2015; Логвинова, 2019a; Логвинова, 2019b; Новікова, Амоша, Антонюк, 2016; Шиманська, 2017; Якубова, 2014; Niemets, Husieva, Suptelo et al., 2018)

статистичними даними Державної служби статистики України, населення Східної України з урахуванням тимчасово окупованих територій за період 1990–2019 рр. скоротилось на 20,9% (чисельність населення 8 993,3 тис. осіб). Найбільше скорочення відбулось у Луганській – на 25,5% (719,3 тис. осіб) та Донецькій – на 22% (1 173,3 тис. осіб) областях (рис. 1). Для сходу України характерні найвищі показники природного скорочення населення (Офіційний сайт Державної служби статистики України). Крім того, внаслідок окупації частини території Донбасу на непідконтрольних Україні територіях станом на 01.01.2017 р. проживає 3 832 тис. осіб (42,5% населення Східної України) (Демографія ОРДЛО). У доконфліктні роки схід України виділявся високим рівнем урбанізації, який щороку зростав, переважно за рахунок внутрішньорегіональних переміщень сільського населення, зміни місця проживання та способу життя (Немець, Сегіда, Немець, 2012). Сучасна структура міського населення регіону сформована під впливом комплексу галузей економіки, які розвинуті у містах. Саме спад промислового виробництва негативно позначився на природному русі населення та призвів до міграцій міського населення за межі областей регіону (Міграційні процеси в Україні, 2007).

Внаслідок воєнного конфлікту на тимчасово окупованій території України залишилось 23 міста обласного значення Донецької та Луганської областей. Серед них великі промислові міста з населенням понад 100 тис. осіб – Донецьк, Луганськ, Макіївка, Горлівка, Алчевськ (Демографія ОРДЛО). Ці міста – центри концентрації промислового, працересурсного, соціокультурного, фінансового та інноваційного потенціалу, внаслідок воєнного конфлікту продукують високий рівень безробіття та відтік населення.

Схід України завжди характеризувався значним працересурсним потенціалом, наявністю розвинутого ринку праці, висококваліфікованими трудовими ресурсами, що і було важливим чинником його міграційної привабливості. Посилення економічних проблем на Донбасі призвело до великого навантаження на трудові ресурси та викликало значний рівень безробіття. За підсумками 2018 року Донецька та Луганська області мали найбільший в Україні рівень зареєстрованого безробіття (14% та 15,5% відповідно) (Офіційний сайт Державної служби статистики України). Незайняте населення цих областей змушене шукати місця для працевлаштування, наприклад, у сусідній Харківській області, де рівень безробіття населення є найнижчим в Україні

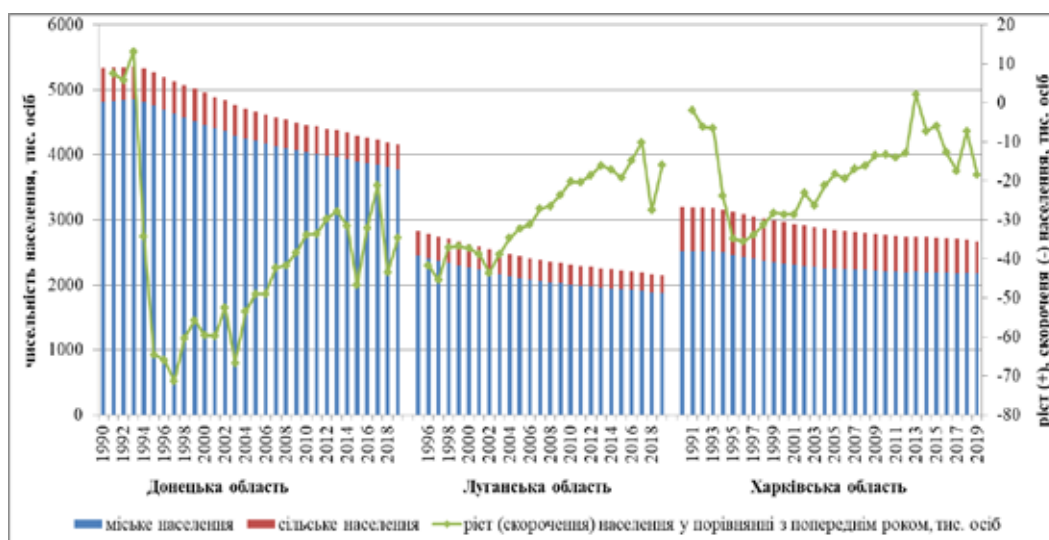

Рис. 1. Динаміка чисельності населення Східної України за період з 1990 по 2019 роки з урахуванням тимчасово окупованих територій України

Джерело: побудовано автором за даними офіційного сайту Державної служби статистики України

(5,3%), а відтак наявні вільні робочі місця, у тому числі і у «непрестижних» галузях економіки, які можуть бути зайняті мігрантами із Донецької та Луганської областей (Логвинова, 2019а).

Кризові явища в економіці, падіння загального рівня життя населення, закриття більшості великих промислових підприємств, у тому числі, які мали містоутворюючу функцію, вплинули на міграційну ситуацію в регіоні, призвели до значних за чисельністю зовнішніх та внутрішніх міграцій населення, а воєнний конфлікт та окупація частини території Донецької та Луганської областей стали причиною вимушених міграцій населення із 2014 року (Українське суспільство, 2018).

Етнолінгвістичні передумови. Східна Україна завжди відрізнялась «строкатим» складом населення (в регіоні проживають понад 100 національностей), кількісним переважанням українців та достатньо великою часткою

росіян серед міського населення регіону, яке складалось переважно з мігрантів із віддалених центральних регіонів Росії. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, найбільша частка росіян проживає в Луганській (39,0%) та Донецькій (38,2%) областях. Кількісно росіяни переважають у Станично-Луганському та Сорокинському районах Луганської області, у містах Сорокине, Довжанськ, Хрустальний, Кадіївка Луганської області та Донецьк, Макіївка, Єнакієве Донецької області (рис. 2) (Всеукраїнський перепис населення, 2001).

На відміну від національного складу населення, регіон характеризується переважанням російськомовного населення, яке збільшилось з часів здобуття Україною незалежності за рахунок постійної міграції населення із сільської місцевості у міста. За даними перепису населення 2001 року, 74,9% населення Донецької області та 68,8% Луганської області

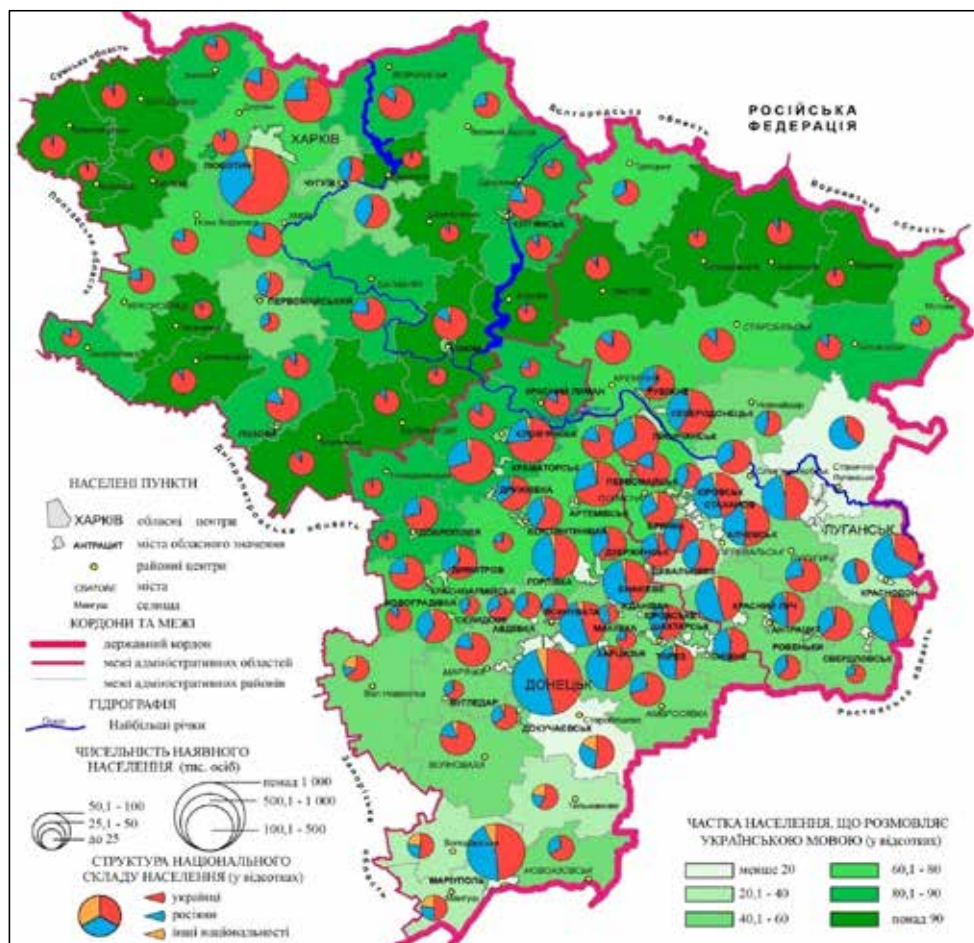

Рис. 2. Мовний та етнічний склад населення Східної України

Джерело: побудовано автором за даними Всеукраїнського перепису населення

розмовляють російською мовою (Всеукраїнський перепис населення, 2001). Підґрунтям воєнного конфлікту на Донбасі були етнонаціональні конфлікти та етнокультурна українсько-російська конкуренція, яка лише загострилася наявні ще з Радянського Союзу проблеми в регіоні (Донбас в етнополітичному вимірі, 2014; Якубова, 2014).

Культурні та ментальні передумови були визначальними на початку воєнного конфлікту. Ще за радянської доби на Донбасі сформувався особливий регіональний соціум, який характеризувався значним людським потенціалом, різноманітний за етнічним складом, з усталеними радянськими цінностями та нормами, культурно споріднений із російською (радянською) системою. Донбас має спільний кордон із Російською Федерацією, а відтак сильні взаємозв'язки, у тому числі і родинні, із населенням прилеглих областей Росії. Більшість промислових підприємств всесоюзного значення підпорядковувались Москві, яка у радянський період вирішувала більшість побутових проблем жителів Донбасу. У період незалежності України населення Донбасу категорично не сприймало центральну українську владу (Новікова, Амоша, Антонюк, 2016). Це підкріплювалось також значним впливом російськомовних ЗМІ. Населення Донецької та Луганської областей територіально належало до України, а ментально – було більш спорідненим з Росією, саме це стало вирішальним фактором у період революційних змін у 2014 році, наслідком яких стала активізація міграційних процесів, поява внутрішньо переміщених осіб та біженців (Донбас в етнополітичному вимірі, 2014).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, головній причині вимушеної міграції населення Східної України – воєнному конфлікту на Донбасі – передувала низка передумов, сукупність яких призвела до конфлікту. Масові міграції населення з регіону виникли під впливом воєнно-політичної напруги та загрози безпеці життя та здоров'ю населення. Наголошуємо на тому, що усі згадані у статті передумови зумовили виникнення воєнного конфлікту на Донбасі та часткову окупацію його території, що і призвело до масового вимушеного переміщення населення зі сходу України. Ми виділяємо такі передумови: безпекові, політичні,

заселенські, економічні, соціально-демографічні, етнолінгвістичні, культурні та ментальні, які тісно пов'язані між собою. Сукупність дії цих передумов призвела до формування на Донбасі своєрідного регіонального соціуму, який характеризувався переважанням російськомовного населення, мав значні зовнішньоекономічні зв'язки із Російською Федерацією та категорично не сприймав центральну українську владу. Своєрідна регіональна ідентичність населення Донбасу була сформована у процесі його тривалого історико-культурного та соціально-економічного розвитку, мало-ефективної соціально-економічної політики центральної влади та зовнішнього інформаційно-культурного впливу, територіальної приналежності населення до України, а ментальної – до Росії, неможливості нормального, безконфліктного співіснування проукраїнськи та проросійськи налаштованого населення на одній території, підкріпленою наростаючими соціально-економічними та демографічними проблемами. У період революційних змін в українському суспільстві ці передумови стали джерелом глибокого конфлікту на Донбасі, який під впливом зовнішнього втручання та масової інформаційної атаки вилився у збройне протистояння, що і стало причиною масового вимушеного внутрішнього переміщення населення на сході України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Всеукраїнський перепис населення. URL: <https://www.ukrcensus.gov.ua>. (дата звернення: 13.03.2020). [All-Ukrainian population census. Retrieved from: <https://www.ukrcensus.gov.ua> (in Ukrainian)].
2. Демографія ОРДЛО. URL: <http://www.dsnews.ua/static/longread/donbas-ukr/demographiya-ordlo.html>. (дата звернення: 07.04.2020). [Demography of Certain areas of Donetsk and Lugansk regions. Retrieved from: <http://www.dsnews.ua/static/longread/donbas-ukr/demographiya-ordlo.html> (in Ukrainian)].
3. Донбас в етнополітичному вимірі (2014). Київ : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 584. [Donbas in the ethnopolitical dimension (2014). Kyiv : I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies NASU, 584 (in Ukrainian)].
4. Западнюк, С.О. (2011). Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку / наук. ред. Л.Г. Руденко. Київ, 240. [Zapadniuk, S.O. (2011). Migration of the population of Ukraine: prerequisites, dynamics and consequences

of development / Ed. by L.H. Rudenko. Kiev, 240 (in Ukrainian)].

5. Куш, О. (2017). Макроекономічний аналіз економіки ОРДО і ОРЛО / Деловая столица. URL: <https://www.dsnews.ua/static/longread/donbas-ukr/macroekonomichniy-analiz.html> (дата звернення: 13.05.2020). [Kushch, O. (2017). Macroeconomic analysis of the economy of CADR and CALR / Business Capital. Retrieved from: <https://www.dsnews.ua/static/longread/donbas-ukr/macroekonomichniy-analiz.html> (in Ukrainian)].

6. Лібанова, Е.М., Горбулін, В.П., Пирожков, С.І. (2015). Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / за ред. Е.М. Лібанової. Київ : НАН України, 363. [Libanova, E.M., Horbulin, V.P., Pyrozhkov, S.I. (2015). The integration policy of Ukrainian society in the context of challenges and threats of events in the Donbas (national report) / Ed. by E.M. Libanova. Kiev : NAS of Ukraine, 363 (in Ukrainian)].

7. Логвинова, М.О. (2019а). До питання про чинники розміщення внутрішньо переміщених осіб зі Сходу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*, 10, 27–33. [Lohvynova, M.O. (2019a). To the question about the factors of accommodation of internal displaced persons from the East of Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Geographical Sciences"*, 10, 27–33 (in Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-4> (дата звернення: 05.04.2020).

8. Логвинова, М.О. (2019b). Заселенські процеси Донбасу як передумова виникнення вимушеного внутрішнього переміщення населення. *Регіон-2019: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Харків, 182–185. [Lohvynova, M.O. (2019b). The processes of settlement of Donbas as a factor in the emergence of forced internal displacement of the population. *Region-2018: Optimal Development Strategy: Materials of International Sciences.-practical conf.* Kharkiv, 182-185 (in Ukrainian)].

9. Малиновська, О.А. (2016). Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf. (дата звернення: 06.04.2020). [Malynovska, O.A. (2016). Internal migration and temporary movements in Ukraine in the context of political and socio-economic threats. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf (in Ukrainian)].

10. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи (2007) / За ред. О.В. Позняка. Умань, 276 [Migration processes in Ukraine: current status and prospects (2007) / ed. A.V. Poznyak. Uman, 276 (in Ukrainian)].

11. Немець, Л.М., Гусева, Н.В., Логвинова М.О., Кандиба Ю.І., Ключко, Л.В. (2018). Вимушені внутрішні міграції в Харківській області: структурно-динамічні та регіональні особливості. *Часо-*

пис соціально-економічної географії, 25, 81–97. [Niemets, L.M., Husieva, N.V., Lohvynova, M.O., Kandyba, Yu.I., Kliuchko, L.V. (2018). Forced internal migration in the Kharkiv region: structural-dynamic and regional features. *Human Geography Journal*, 25, 81-97 (in Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2018-25-08> (дата звернення: 05.04.2020).

12. Немець, Л.М., Серіда, К.Ю., Немець, К.А. (2012). Демографічний розвиток Харківського регіону. Харків ХНУ імені В.Н. Каразіна, 200. [Niemets, L.M., Sehida, K.Yu., Niemets, K.A. (2012). The demographic development of the Kharkiv region. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 200 (in Ukrainian)].

13. Новікова, О.Ф., Амоша, О.І., Антонюк, В.П. (2016). Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху. Київ: НАН України, 448. [Novikova, O.F., Amosha, O.I., Antoniuk, V.P. (2016). Internally Displaced Persons: from overcoming obstacles to success strategies. Kiev : NAS of Ukraine, 448 (in Ukrainian)].

14. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.03.2020). [Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)].

15. Регіони України. Статистичний збірник, 2014. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_regUk1_w.zip (дата звернення: 14.05.2020). [Regions of Ukraine. Statistical Digest, 2014. Retrieved from: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_regUk1_w.zip (in Ukrainian)].

16. Українське суспільство: міграційний вимір (2018). Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 396. [Ukrainian society: the migration dimension (2018). Kiev : Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 396 (in Ukrainian)].

17. Чмирьова, Л.Ю., Федяй, Н.О. (2013). Районування території України як один з факторів просторового соціально-економічного розвитку регіонів. *Ефективна економіка*, 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_31 (дата звернення 14.05.2020) [Chmyrova, L.Yu., Fediai, N.O. (2013). Zoning of the territory of Ukraine as one of the factors of spatial socio-economic development of the regions. *Efficient economy*, 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_31 (in Ukrainian)].

18. Шиманська, К.В. (2017). Міграція людських ресурсів в умовах геоелектронічних трансформацій: регіональний вимір. Житомир : ЖДТУ, 588. [Shumanska, K.V. (2017). Human resources migration in the context of geo-economic transformations: a regional dimension. Zhytomyr : ZhPSU, 588 (in Ukrainian)].

19. Якубова, Л.Д. (2014). Етнонаціональна історія Донбасу: тенденції, суперечності, перспективи в світлі сучасного етапу українського націотворення. Київ: Інститут історії України НАНУ, 109. [Yakubova, L.D. (2014). Ethnonational history

of Donbas: tendencies, contradictions, prospects in the light of the modern stage of formation of the Ukrainian nation. Kiev : Institute of History of Ukraine NASU, 109 (in Ukrainian)].

20. Migration and the Ukraine Crisis A Two-Country Perspective (2017). Edited by A. Pikulicka-Wilczewska & G. Uehling. E-International Relations, Bristol, England, 220.

21. Niemets, L., Husieva, N., Sehida, K., Krayniukov, O., Lohvynova, M., Suptelo O. (2019). Forced Internal Displacement In Ukraine: Realities, Socio-Economic Problems, Perspectives. The International Business Information Management

Conference (33nd IBIMA) (Granada, Spain, 10-11 April 2019), 3064–3081.

22. Niemets, L., Husieva, N., Suptelo, O., Sehida, K., Kobylin, P., Kliuchko, L. (2018). Migration Challenges of the 21st Century: The Experience of Ukraine. The International Business Information Management Conference (32nd IBIMA) (Seville, Spain, 15-16 November, 2018), 328–337.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020

The article was submitted for publication on 17.04.2020